

1936 yılında dünya madenciliği

Dünya madenciliği 1929 yılındanberi en müreffeh, en kareketli günlerini 1936 tarihine gömdü. Bütün maden cevherlerinde gerek fiat, gerekse istihsal ve istihlâk cephesinde bir gelişme var. Vakıa maden fiatları 1929 seviyesini henüz bulmadı. Buna mukabil ise krizin başlangıcından bugüne kadarda cihan borsaları 1936 fiat yüksekliğini kaydetmemişti.

Dünya madenciliği en felâketli günlerini - hiç şüphesiz - 1932 de yaşadı. Umumî harbin sıkıntısından kurtulan beşer geniş mikyasta istihsal, istihlâk devrine girmişti; her şey artıyordu; hem istihsal, hem de fiat bakımından. Hele 1925 den sonra bütün iptidaî maddeler istihsali çoğalışı muvazi ve mütevazın idi. Fiat yükselişi adeta Umumî harbin anormalliğine yaklaşıyordu. Bu mütevazın yükseliş nihayet bir muvazenesizlik doğurdu. 1929da kriz denen ekonomi hastalığını yarattı. New York borsasından fıskıran bu kâbusun mikropları 1932 de ticaret âlemine en korkunç sonuçlarını yaydı. Azalan istihsal ve istihlâk 1932 den sonra umumî olarak bir artış göstermeğe başlamıştır; fakat bu tarihlerde fiat endeksi istihsalle denk değildir. Hattâ bir çok iptidaî maddeler fiatı aşağı düşmekte devam etmiştir, işte kriz yıllarında bakır fiatını gözden geçirelim :

1929 da Londra borsası bakır için yıllık vasatî 75 ingiliz lirası fiat kaydeder; bu miktar 1930 da 30 sterline kadar indi. 1934 de ise, ingiliz lirası da kımetinden kaybetmesine rağmen, 25_{1/2} sterline kadar daha düştü ki,

bu dünya bakır ticaretinde kaydedilen en asgarî fiattır. Bu fiat bilâhere kısmen yükselmişse de 25 şubat 1935 tarihinde standard bakır Londra borsasında yine 26 İngilizize satıldığına şahit oluyoruz. Bu temevvüçlerin son haddini 1935 senesi mayıs nihayetinde 34 $\frac{1}{2}$ ve aynı senenin haziranı nihayetinde 29 İngiliz olarak görüyoruz. Bu tarihten sonra bakır fiatını müstakar ve sağlam olarak ve pek hafif ivicaccla arttığını görüyoruz. Bunun da başlıca sebebini New York'da % 70 müstahsilleri temsil eden bir bakır konferansı neticesinde 1935 senesi haziranından itibaren tatbik edilen istihsal tahdidir. Acaba hakikatta bu küşayışteki sebep yalnız bu tahdit midir ?... Başı boş bir istihsal programı stok artmasını ve binnetice fiat düşmesini intaç edeceği şüphe edilmez bir hakikattir, amma son zamanlarda istihlâkin de artışı maden piyasasının düzelmesinde mühim bir âmil olduğu mutlaktır. Nitekim, ilk tahdit istihlâki karşılayamayacak kadar az olduğundan hali tabiide genişlemiştir. Demek oluyorki, bu kalkınmada tahditten başka da tesirler vardır. Devletler arasında silahlanma yarışının başlanması ve bunun neticesi olarak da diğer ticaret ve sanayi şubelerinde bilvasıta yaratılan hareket ve gelişmedir.

1936 yılının son ayları istatistikleri henüz neşredilmediğinden maden fiat ve istih-salleri üzerinde kat'î netice bugün elimizde olmamakla beraber, şimdiye kadar ilân edilen dokuz, on aylık adetler bize fikir

yürüttürecek kadar kuvvetlidir. Onun için bugünden tefe'ule kapılmadan krizin en müreffeh yılına eriştiğimize hükmedebiliyoruz. Vakık, bir çok fiatlar daha tabii addettiğimiz senelerin altındadır. Bu hükmü dünya para siyasetinin piyasaya nazaran bir baz değil, piyasanın tesirine tâbi bir ibre haline getirilmesinden çıkarırsuz. Billassa son senede bir çok devletler paralarını bir ihraç mekanizması olarak oynatmaktadır. Bu beynelmilel ticaret miqyasının devlet kanunlarile her gün tahavvülü umumî alış - verişteki istikrarsızlığın manivelası gibidir. Bunda beklenen faide, harice karşı malı ucuza satabilmek, dahilî piyasada ecnebi emtaayı bahalıya mal etmek ülküsü güdülüyorsa da, ne dereceye kadar bu emeli tahakkuk ettirdiği riyazî katiyetle henüz malûm değildir. Buna mukabil memleket umumî servetini tenkis, tasarruf edilen paraya ika ettiği zarar ve itimatsızlık göz önüne getirilirse bu iki hareketin leh veya aleyhine yürümek nazârî hesabın üstünde bir keyfiyet olamaz. Bu husuta okuyucularımıza tam bir fikir edinmesi için 1929 a nazaran muhtelif devletlerin paralarının düşmesi nisbetini gösteren yazımıza bir grafik bağladık.

Buhrandan en ziyade mutasarrır, yani Umumî harpten evvelkine nazaran en fazla fiatından kaybetmiş maden bakırdır. Bundan sonra sıra ile çinko, kurşun, krom, kalay gelmektedir. Umumî harpten evvelki seviyesinin üstünde kendine bir fiat temin eden yegâne maden de antimuandır. Şu umumî mütalâadan sonra sıra ile esas madenlerin vaziyetini gözden geçirelim :

Bakır. — 1935 yılı martında toplanan beynelmilel bakır tahdidatı anlaşmasını imzalamış olan Şili, Rodezya, Belçika Kongosu müstahsilleri 30 temmuz 1936 tarihinde tekrar toplanarak % 30 tahdit yerine normal istihsalin % 25 ini tahdit etmeğe karar vermişlerdir. Bu son anlaşmadan sonra dünya bakır piyasasında daha müsait hava esmeğe başlamış, fiat daha sağlamlaşmıştır. Esasen 1935 yılında birinci ayında standard bakır

fiatı 28. $\frac{2}{3}$ iken 1936 senesi aynı ayında vasatı fiat 34. $\frac{14}{11}$ dir. Bu fiat 1936 yılında, hemen hemen muntazam bir seyir takip ederek artmıştır. "1935-1936 bakır fiatı grafiğine müracaat,, Elektrolitik bakır fiatı da her zaman olduğu gibi muvazeneli yolundadır. 1936 senesi onbir ayı zarfında standard bakır fiatı en yüksek fiatı 6 ikinciteşrinde kaydetmiştir ki 44. $\frac{14}{4}$ $\frac{1}{2}$ İngilizdir. Elektrolitik bakır fiatı ise aynı müddet esnasında 49.15 İngilizdir. Bu fiatın ehemmiyetini tebarüz ettirmek için krizin başlangıcı olan 1929dan sonraki yılların elektrolitik bakır Hatlarının vasatnisi aşağıya yazıyoruz:

Sene	£
1930	62.12
1931	42.66
1932	36.38
1933	36.71
1934	34.57
1935	35.70

1936 yılınının 12 nci ayının da borsa fiatları kaydettikten sonra yapılacak fiat vasatı hiç şüphesiz 1931 senesinininkini aşacaktır. Çünkü şubat ayında 39.04den başlayan elektrolitiğin fiatı muntazam ve hafif temevvçlerle artmış ve onuncu ayda vasatı fiat 45.52 yi bulmuştur.

Bakırın sarfiyatına gelince: 1934 senesinde 1.348.100 ton olan umumî istihsâl 1935 de 1.614.500 ton oldu. Dünya istihsali ise 1934 yılında 1.253.683 tondan 1936 de 1.503.000 tona çıkmıştır. Bu vaziyet dahilinde, 1933 başında 763.000 ton olan stok miktarı aynı senenin nihayetinde 800.000 tona çıkmıştı. 1935 senesi başında stok miktarı 588.250 iken 1935 sene başında 476.700 dir. 1936 senesi onuncu ayı nihayetinde -eylül ayında yeniden 26.000 ton daha azalmak suretile-380.000 ton kalmıştır.

1936 senesi ilk altı aylık bakır istihsali 803.000 tondur, buna mukabil ise altı aylık dünya bakır istihsâlî 851.000 tondur. Adetlerin belâgatini bakır piyasasının bu yıldaki sağlamlığını gösterir. Bunn önümüzdeki yıl-

larda ne dereceye kadar daha devam edeceği malûm olmamakla beraber her halde istikrar arzeden bir vaziyete yürüyeceğine hükmetmek için elimizdeki delâil daha kuvvetlidir.

Kalay. — 1936 yılı zarfında en fazla fiat temevvücü ve aynı zamanda evvelki senelere nisbeten en çok değerinden kaybeden maden kalaydır. Bu da bilhassa müstahsiller arasında vaki anlaşmanın bozulması başlıca sebep olarak göze görünmektedir. Paris'de ikinci teşrinde yapılan ve birincikânun 1937 tarihinden itibaren muteber olmak üzere imza edilen yeni anlaşma fiatlarının mühim miktarda kalkınmasına sebep olmuştur. Mamafih: bundan başka da umumî istihlâk ehemmiyetli miktarda artmaktadır. Kalay istihlâk edenler arasında Rusya önemli bir mevki almağa başlamıştır.

1926 senesi zarfında Rusya ithalâtı 1700 ton iken bu miktar 1935 de 7310, 1936 da 8000 tona çıkmış, 1937 de ise 10.000 tonu bulacağı tahmin edilmektedir. Bu suretle Rusya kalay müstehliki olan memleketler arasında dünya üçüncüsü olacaktır ki, Rus sanayiinin genişleyişine en büyük delildir.

Son anlaşmaya nazaran kalay istihsalı aşağıdaki şekilde taksim olunmuştur :

Memleket	Mevcut anlaşma	Yeni anlaşma
Bolivya	46.490	46.000
Malaya	71.940	71.940
Hollanda Şarkî Hind.	36.330	46.330
Nijerya	10.890	10.890
Siyam	9.800	18.500
Belçik Kongosu	7.000	13.000

Anlaşmayı Bolivya, Malaya, Hollanda, Şarkî Hindistan, Nijerya, Siyam, Belçika Kongosu imza etmişlerdir. Mamafih: bazı mütehasısların fikrine göre Malaya, Belçika Kongosu, Siyam hisselerini tam ifa etmeğe muktedir olmadıkları, hattâ gittikçe geriliyecekleri iddia olunmaktadır. Hollanda Hindistanına gelince ancak madenlerini makine-

leştirme ve teşkilâtlandırmağa muvaffak oldukları takdirde istihsallerini artırabil çekleri mümkün olacaktır. Kalayın 1935 senesi başlangıç ayında vasatî fiatı 231.6 İngiliz idi. Hafif temevvüçlerle bütün sene 220 sterlinin üstünde kaldı. 1936 yılı şubat ayı vasatîsi 209.18-9 sterlin idi. Mart ayında bu miktar 213.7-3 olmuş ise de bu tarihten sonra düşüş oldukça ehemmiyetli olmuş ve bu yıl zarfında en aşağı fiatı 29 haziranda 173.17 16 olarak kaydetmiştir. Mamafih: bundan sonra fiat düzelmek alâimi göstermiş, dokuzuncu ayın vasatî fiatı 194. 17-6, onuncu ayda ise 201.7-3 1-2 i bulmuştur. Bu anlaşma neticesi olarak on birinci ayın son günlerinde 235.-/- İngiliz olarak çıkararak senenin en yüksek değerini bulmuştur.

Kalay anlaşması, fiatın birden artışı bazı kalay müstehlikelerini endişeye düşürmekte ise de esasen hükümetlerinin tasdikine iktiranı neticesinde meriyete girecek olan bu anlaşmanın fiatları ne dereceye kadar artıracığını bugünden tahmin etmek hem imkânsız, hem de tehlikelidir.

Diğer madenler. — Kurşun cevheri 1936 yılı zarfında en iyi bir durum temin eden madendir. 1935 birincikânun ayında vasatî 10.6-5 İngiliz olan 1935 yılı son ayında 16.16 1 İngiliz kadar çıkmıştı. 1936 senesi birincikânunda bir sterlin kaybeden mezkûr cevher bütün sene zarfında bir artış seyri takip ederek bu senenin on bir ayı zarfında en yüksek fiatı 23 ikinciteşrinde 23.13-4 İngiliz olarak kaydetmiştir. Bu bedel onbirinci ayın son günü 23.8-9 sterlidir.

Kurşun fiatının müstakar olmasının başlıca sebebi kurşun anlaşmasının muntazam bir şekilde tatbikile beraber bakır hakkında zikredilen sebepler tesiriledir.

Çinkoya gelice : 1936 senesi zarfında kalaydan sonra en fazla fiat düşüklüğü gösteren madenler arasında bulunmaktadır. 1935 senesi ilk ayında çinko fiatı 11.19-11 vasatî fiat kaydederek, her ay muntazam bir artış göstererek ikinciteşrin 1935 de aylık vasatî

olarak 16.3-10 ingiliz bir fiat kaydetmiş idi. 1935 senesi son ayında bir ingiliz iki şilin bir fiat tenakusu kayderek 15.1-10 ingiliz lirasına düşmüş idi. 1936 senesi ilk ayında ise 14.9-9 ingiliz olan çinko fiatı şubat, mart, nisan aylarında 15 ingiliz etrafında dolaşmıştır. Mayıs ayında yeniden kıymetinden kaybederek haziran, temmuz, ağustos, eylül aylarında 13 -14 ingiliz arasında düşük bir temevvüç göstermiştir ki bir sene evvelki aynı aylarına nazaran daha aşağı seviyeyi bulmuştur. Halbuki, kalay müstesna, bu hadişe diğer maden cevherlerinde mevzuubahs değildir. Mamafih: birinciteşrinde fiat tereffü etmeğe başlamış, 24 ikinciteşrinde 1936 senesinin en yüksek fiatını 16.18-9 sterlin olarak kaydederek ikinciteşrin son günü de 16.15- Ie kapanmıştır.

Kriz yıllarında en sağlam durum gösteren ve daima kurşunun üstünde bir fiat tutan diğer maden cevherleri fiatlarını muntazam surette artırdığı halde son senede çinkonun mevkinin muhafaza edememesine beynelmilel çinko kartelinde hadis anlaşamamazlık bilhassa âmil gibi gözükmektedir.

Esas madenlerden sonra iyi vaziyette bulunan cıvadır. Silâlanma yarışının artması bilhassa infilâk edici maddelerin imâli, harp gemilerinin boyanması ve fizik âletleri için son zamanlarda Londra borsasında cıvaya talebi artırmıştır. Dünya cıva istihsalinin % 80 ni kontrol eden ispanya-italya cıva karteli ispanya hâdiseleri dalayısile istihsalâtını azaltmıştır. Bu yüzden 2.9.36 tarihinde 34 kiloluk beher şişe cıva Londra borsasında 11.17-6 İngilize çıkmıştır. Mamafih: 8.9.36 tarihinde kartel geniş mikyasta ihracatta bulunacağıı tebliğ etmiştir.

Nikel fiatı değişmemiş, tonu 200-205 ingiliz arasında Londra borsasında müşteri bulmaktadır.

Krom fiatı 1935 e nisbetetn hemen, hemen aynı seviyeyi muhafaza etmekte olup (Ferrokrom) fiatlarında hafif bir artış kaydedilmektedir.

Alüminyum endüsrisi ve istihsalâtı da son senelerde mühim bir inkişaf göstermektedir. ,1935 senesinde bir sene evvelkine nazaran %50 nisbetinde bir atış göstermektedir. Bu artışın 58.800 tonunu Avrupa, 25.000 tonunu da Amerika temin etmiştir. Rusyanın da istihsalı 1931 senesinde 100 ton olduğu halde 1934 de 14.400, 1935 de ise 24.500 tona çıkmıştır. Son senelerde İsveç ve Macaristan da istihsal istatistiklerinde yer almışlardır. Avrupa harici müstahsiller arasında Japonyayı saymak icap eder, 1934 de 700 ton istihsalât, 1935 de 4700 i bulmuştur. Dünya alüminyum istihsalı henüz 1929 senesinin altmda bulunmakla beraber umumî istihlâk bu seneyi istisgar ettirmeyecek derecede üstüne çıkmıştır. (1929 ssnesinde 276.000, 1935 de ise 307.000 tondur.)

Dünya antimuan sarfiyatı 1936 senesi zarfında artmış ve fiatda son günlerde hafif bir yükseliş kaydetmiştir. 17.9.36 tarihinde 43 ilâ 43.5 sterlin olan Regulus fiatı 9.11.936 tarihinde 46-46.5 ingiliz olmuştur.

Binaenaleyh: Kalay ve çinko madenlerinin 1936 senesi zarfında gösterdiği temevvüçler istisna edilirse bütün maden cevherleri gerek fiat gerekse istihsal ve istihlâk cephesinden bir artış göstermiştir. Mamafih: Son onbirinci ay zarfında bu iki cevher de mevkilerini tahkim ederek artış seyrinde diğerlerine iltihak etmiş gibi görünmektedir.

Dünya demir sanayii de bilhassa Amerikada büyük bir inkişaf göstermektedir. Bu yüzden demir karteli bütün fiatlarda ton başına 6 şilinlik bir artırma kararı vermiştir.

Dünya kömür vaziyeti. — Dünya kömür istihsalı 1935 yılında 1.100 milyon olmuş, bu suretle Umumî harpten evvelki istihsalin % 90 nı ve 1929 istihsalinin % 83 ünü bulmuş idi. Dünya linyit istihsalı Umumî harpten evvelki yekûnu geçmiş ve buna nazaran % 146 yi bulmuş idi.

1935 kömür istihsâli linyit ile beraber alınırsa umumî harpten evvelki istihsâlin % 92 sini bulmuş olur.

1936 senesinde ise taş kömürü istihsali 1935'e nazaran -ilk altı aylık mukayeselerle- % 6,7 bir fazlalık göstermiştir.

1936 senesinde kömür istihsalinde en fazla inkişaf göstere memleket Almanyadır: Bu hususta tam bir fikir edinmek üzere bazı memleketlerin ilk altı aylık istihsallerini aşağıya yazıyoruz: (Adetler milyon tondur)

Memleketler	Sene 1936	Sene 1935	nisbeti % ±
Amerika	209.27	197.35	+ 6,0
İngiltere	116.82	112.90	+ 3,4
Almanya	75.52	67.26	+ 12,2
Fransa	23.33	23.00	+ 1,4
Belçika	13.46	12.91	+ 4,2
Polonya	12.97	13.42	3,3
Çekoslovakya	5.56	5.02	+ 10,7

Bu cetvelin tetkikinden anlaşılacağı üzere istihsali azalmış yegâne memleket Polonyadır. Fakat ihracat vaziyetinde bu memleketler aynı nisbeti muhafaza etmemektedirler, işte kömür ihraç eden memleketlerden Almanya, İngiltere, Polonyanın 1935 ve 1936 senelerine nazaran ihracat vaziyetleri şudur: (Adetler milyon ton üzerindedir)

Memleketler	Sene 1936	Sene 1935	% nisbeti +
İngiltere	22.36	25.54	- 12,5
Almanya	13.57	12.06	+ 12,5
Polonya	3.87	4.30	- 10,0

Şu cetvel İngilterenin ihracat noksanlığını hemen, hemen Almanyanın temin etmiş bulunduğunu göstermektedir.

Dünya petrol istihsali 1935 yılında umumî harbe nazaran 4 misli artmıştı. Bundan anlaşılıyor ki, dünya endüstrisinin mahrukat ihtiyacı gün geçtikçe artmaktadır. Çalışma usullerinin rasyonallaşması ve randümanların gittikçe ıslah edilmesi mahrukatta temin edeceği tasarrufta nazarı dikkate alınırsa son senelerdeki enerji istihsali en az dünyada % 30 arttığına hükmedilebilir. Buna bilhassa bir çok yerlerde kullanılan linyit ve su kuvvetleriyle elde edilen muharrik kuvvette ilâve edilirse dünya sanayii geniş bir gelişmeye doğru yürüdüğüne hükmedilir ki, kömür sanayii istikbali mevcut kuvvetli rakiplerine rağmen emindir.

Brükselde son zamanlarda imzalanan beynelmilel kok anlaşması da, bu mata üzerindeki krizin tesirini tahfif edeceğine şimdiden kanaat edilmektedir.

Maden fiyatları artarken deniz nakliye ücretleri bilhassa 1936 senesinin sonlarına doğru hafif bir artış temayülü ile ciddi bir sağlamlık göstermektedir.

- M. T. A.